

CETĂȚUIA GETO-DACĂ DE PE DEALUL MOVILA, DE LA GURA VITIOAREI

DE

EUGEN COMȘA și V. GEORGESCU

Cu cîteva decenii în urmă, în literatura de specialitate a fost semnalată descoperirea unor materiale getice, pe dealul Movila¹, de lângă satul Gura Vitioarei, Vălenii de Munte, jud. Prahova.

Pentru a fi salvate cît mai multe materiale și pentru a se preciza perioadele în cursul cărora a fost locuită Movila, începînd din anul 1978, s-au făcut numeroase cercetări arheologice de suprafață, cu sprijinul cîtorva membri ai corpului didactic, precum și al unor elevi de la școala generală din localitate.

Movila se găsește pe malul estic al Teleajenului, la confluența lui cu valea Danciului. Dealul are forma unui trunchi de con. Pe partea lui superioară este un platou aproximativ triunghiular (de circa 35×60m), aflat la 114 m deasupra apelor riului. Platoul este mărginit : către valea Danciului, de o prăpastie, de pante abrupte spre Teleajen și spre sud. Singura legătură, mai ușoară, este spre est — de unde începe pădurea ce urcă pînă în vîrfurile Dorului și vîrfurile alăturate „La Comori”, cu care se termină dealul Berivoe. Pe pantă de sud și de vest a dealului, la poale, sînt terasele Teleajenului, prielnice viețuirii omenеști.

Cu prilejul cercetărilor recente, de pe platoul Movilei și de pe terase, s-au adunat multe fragmente ceramice. Din analiza lor rezultă că zona a fost locuită în diferite epoci, la intervale mari de timp. S-au determinat materiale din : epoca neolitică, epoca bronzului și, mai cu seamă, din epoca geto-dacică.

EPOCA NEOLITICĂ

A. Pe panta de sud, printre alte fragmente ceramice s-a găsit unul din pastă grosolană, amestecată cu o cantitate mare de pleavă. În urma arderii, a o temperatură joasă, ciobul destul de mic a dobîndit culoarea neagră, cu straturi superficiale roșcate.

Suprafața este neregulată și fără ornamente. După aspect ciobul descris datează din perioada neoliticului timpuriu și aparține probabil culturii Criș. Ar fi un indiciu că purtătorii acestei culturi au viețuit efectiv la poalele Movilei sau undeva în apropiere.

¹ Gh. Petrescu Sava și Ion Nestor, RPAN, 2—4, Iulie 1940, p. 74—76 și 86—88.

B. Pe platoul de pe virful Movilei, dar și pe terasa de la poalele dealului, s-au adunat o serie de cioburi neolitice. Ele provin, în general, din vase modelate din pastă amestecată cu cioburi pisate mărunț.

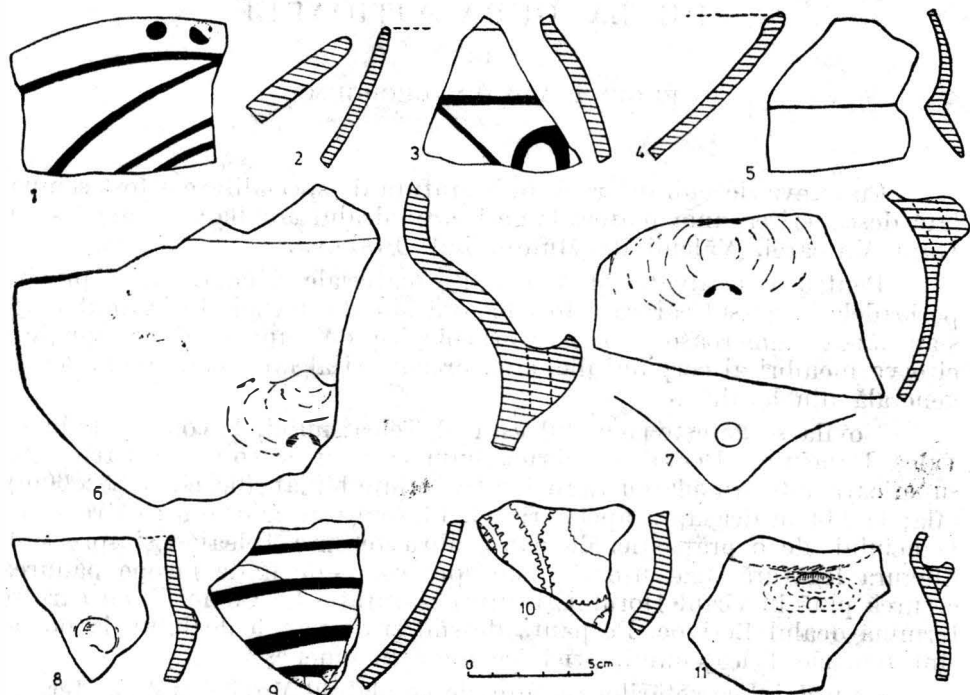

Fig. 1. Gura Vitloarel. 1–5, 8, 9 fragmente ceramice de tip Aldeni II; 6–7, 10–11 fragmente ceramice de tip Cernavoda I.

Din categoria de uz comun, prin mai multe fragmente, sînt reprezentate borcanele cu corp arcuit (fig. 1/8), ornamentate cu barbotină și mici proeminențe.

Din seria vaselor fine sînt cioburi de străchini cu buza îngroșată (fig. 1/4) și din altele simple (fig. 1/1). Unele au decor pictat. Vasele respective au suprafața exterioară roșie sau cafenie deschisă, lustruită cu grijă. Decorul a fost realizat cu culoare albă păstoasă, cu care erau trase benzi înguste, oblice sau arcuite (fig. 1/1, 3, 9). Menționăm și un fragment de capac din pastă fină, lustruit la exterior (fig. 1/5). Prin formă se aseamănă mult cu cele de tip Cucuteni A 2.

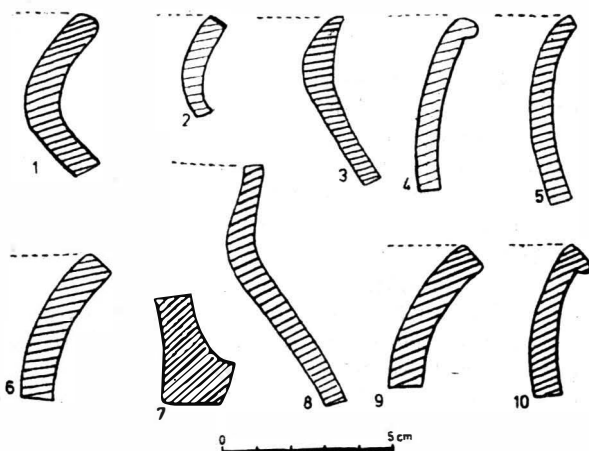
Lotul de fragmente ceramice descris, în funcție de forme și decor, aparține aspectului cultural Aldeni II. În zona la care ne referim, pe materiale se observă contacte strînse cu comunitățile dintr-o fază timpurie a culturii Gumelnița din cîmpie. Dealtfel, în stadiul actual al cercetărilor din regiune, este greu de trasat o limită între cele două grupuri de comunități.

C. Printre materialele adunate sînt cîteva care atrag atenția. De exemplu, este o porțiune mare dintr-un borcan cu corpul bombat, cu gît cilindric, prevăzut cu o apucătoare cu virful în sus (fig. 1/6). Vasul este ars la roșu. Prin formă și ardere el seamănă cu cele de tip Cucuteni tîrziu. Atrage atenția un fragment dintr-un vas de dimensiuni mijloci, din pastă fină, cu corp bombat, ars la roșu violaceu, cu decor pictat cu culoare albă, cu linii subțiri sau groase, pe o margine pare să fie o parte dintr-un triunghi. Fiecare linie sau bandă de culoare este mărginită pe ambele părți cu liniuțe scurte dese, trasate cu aceeași culoare (fig. 1/10). Cele două cioburi descrise, la care se adaugă numeroase fragmente din pastă cu scoici pisate mărunt, ne fac să presupunem că în cadrul complexului studiat sînt și urme de locuire aparținînd culturii Cernavoda I. Cioburi cu decor șnurat încă nu s-au găsit. O atribuire precisă este greu de făcut, deoarece pe același loc s-au găsit materiale numeroase reprezentînd un alt grup cultural (aspectul Năeni).

EPOCA BRONZULUI

D. Din această epocă datează un lot de materiale reprezentate prin numeroase cioburi din vase făcute din pastă amestecată cu o mare cantitate de scoici sau cochilii de melci, pisate foarte mărunt. Din cauza temperaturii joase de ardere, ele au miezul de culoare neagră, iar cea mai mare parte din grosimea peretelui și straturile superficiale sînt roșcate sau cenușii. Unele sînt lustruite. Majoritatea cioburilor provin din corpul unor vase neornamentate. Forma cea mai obișnuită este cea de borcan, cu corpul bombat puțin, cu buza răsfrîntă în afară și adesea îngroșată (fig. 2). Un

Fig. 2. Gura Vitioarei. Fragmente ceramice de tip Năeni.

fragment mai mare este din gîtul unui astfel de vas, modelat din pastă cu multe scoici pisate în amestec. Peretele este gros și are buza îngroșată, cu o fațetă deasupra și un șir de adîncituri în „coadă de rîndunică”, pe muchia exterioară. De obicei, buza borcanelor este netedă sau uneori

prevăzută, în afară, cu creștături sau alveole făcute cu degetul (fig. 3/14, 16, 17). Mai rar, pe corpul lor se vede câte un șir orizontal de adincituri (superficiale sau adinci) făcute tot cu degetul. Se întilnesc și porțiuni de briuri în relief, crestate neregulat.

Prezența unei cantități apreciabile de cioburi din pastă cu scoici pisate ne permite să asemănăm materialele descrise cu cele descoperite, anul trecut, în așezarea de la Năeni și deci să atribuim o mare parte a lor grupului Năeni-Schneckenberg, caracteristic perioadei de început a epocii bronzului, în regiunea de dealuri din nord-estul Munteniei și din sud-estul Transilvaniei².

În sprijinul celor afirmate mai sus, menționăm mai multe cioburi din borcane, ornamentate cu găuri-butoni specifice culturii Glina III (fig. 3/7, 9, 10). Aceste fragmente confirmă atribuirea complexului și dovedesc contacte între comunitatea de la Gura Vitioarei și cele aparținând culturii Glina III din Cîmpia Română.

Printre cioburile adunate sînt și cîteva din pastă fină, cu suprafața lustruită, avînd decor format din cîteva benzi în relief subțiri, paralele și orizontale. Ele sînt asociate cu o tortiță sau cu un briu în relief (fig. 3/12). Astfel de ornamente se găsesc pe vase de tip Schneckenberg din faza B, în diverse așezări din sud-estul Transilvaniei³. Ele confirmă atribuirea urmelor de locuire descrise în acest paragraf ca aparținînd aspectului Năeni-Schneckenberg. Același lucru se poate spune despre un ciob cu decor din două grupuri de linii paralele, alăturate, dispuse în unghi. Fiecare este formată din șiruri de întepături succesive. Un decor similar se întilnește și pe vasele Schneckenberg⁴.

E. În relatarea publicată în 1940, printre materialele adunate de la Gura Vitioarei, era amintit și un fragment de vas de tip Monteoru⁵.

EPOCA GETO-DACICĂ

Cele mai bogate urme de locuire sînt cele din epoca geto-dacică, datînd din secolele II—I î.e.n.

În realitate, ne aflăm în fața unui complex format din cetățuia reprezentată prin așezarea (de pe platoul „Movilei”) mărginită prin pante abrupte și probabil printr-un sistem de apărare și prin așezarea deschisă de la poalele dealului, din lungul terasei stîngi a Teleajenului. Undeva în preajmă trebuie să se afle și necropola corespunzătoare.

De la suprafața solului au fost adunate foarte multe fragmente ceramice geto-dacice. O mare parte provin din vase lucrate cu mina, din pastă amestecată cu nisip sau cu calcar pisat. Cele mai multe au făcut parte din borcane (în formă de sac), cu corpul puțin arcuit și cu buza răsfrîntă în afară (fig. 4/1—5, 11)⁶. Unele borcane au servit ca vase de

² Elementele specifice ale aspectului Năeni au fost definite de către Al. Vulpe, în anul 1979, în urma săpăturilor din cuprinsul unei așezări de acest tip de la Năeni, jud. Buzău.

³ De ex.: A. Prox, *Die Schneckenbergkultur*, Brașov, 1941, p. XIX, 8, 10, 12—13.

⁴ A. D. Alexandrescu, *Materiale*, 6, 1959, p. 674, fig. 6/8.

⁵ Gh. Petrescu Sava și Ion Nestor, *op. cit.*, p. 86.

⁶ I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, p. 163, fig. 76/1—4.

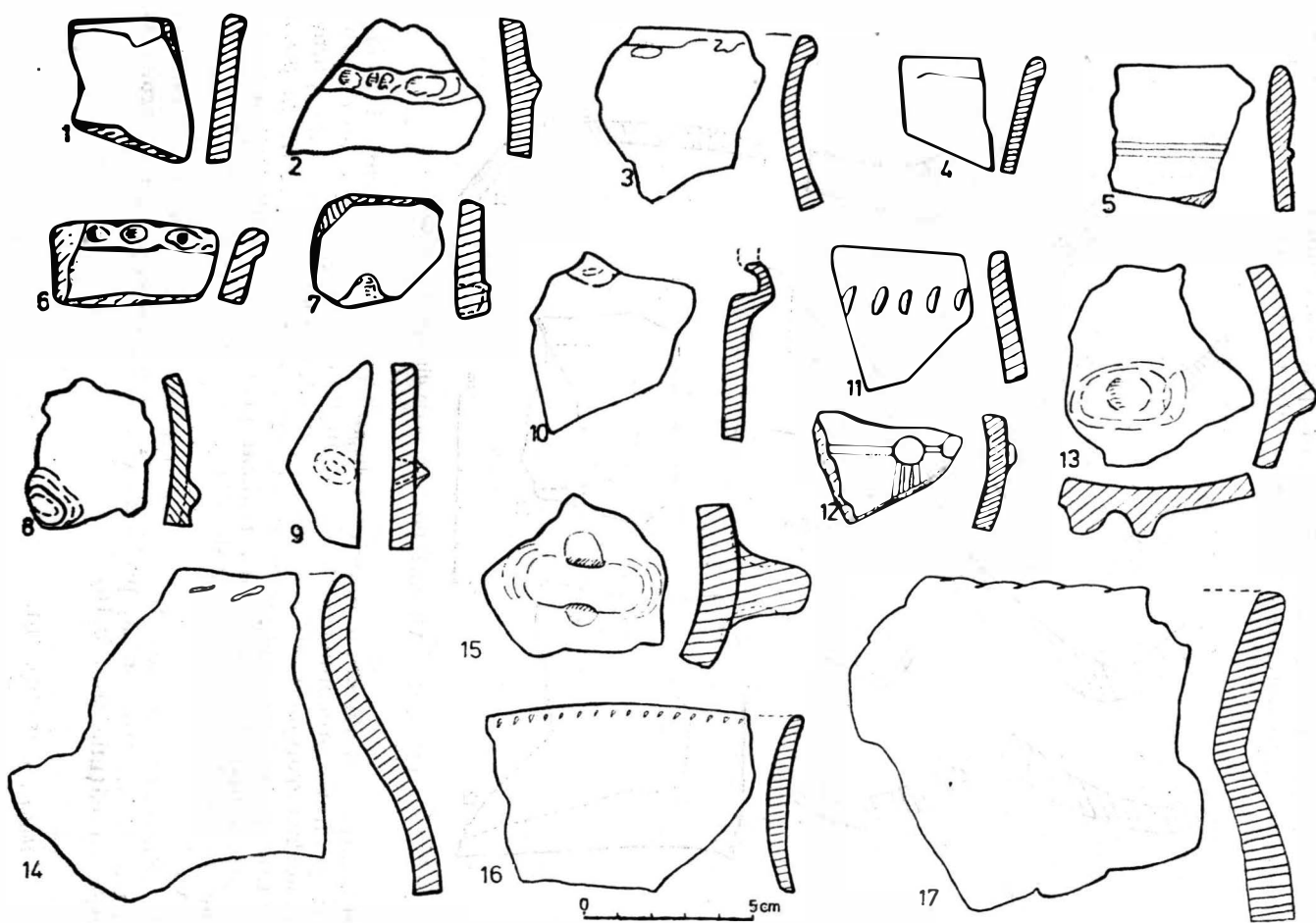

Fig. 3. Gura Vitloarei. Fragmente ceramice de tip Năeni.

provizii și au avut înălțimea de circa 0,80 m. De obicei, ele sînt ornamentate cu briuri în relief (crestate sau alveolate) aplicate puțin mai sus de diametrul maxim (fig. 6/12) și întrerupte prin două sau patru proeminențe mici. Pe alte borcane sînt proeminențe izolate aplicate, avînd pe

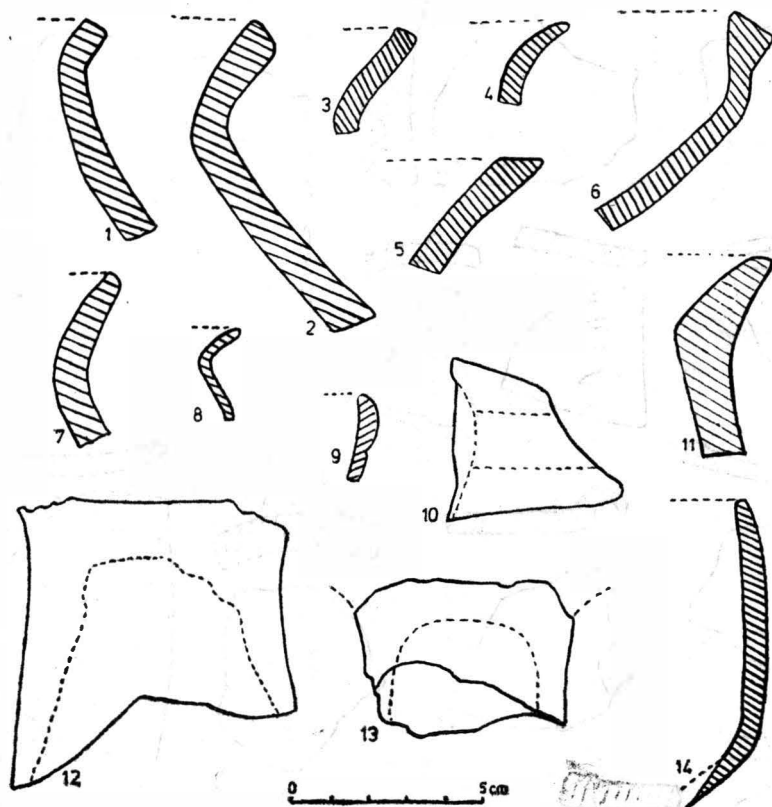

Fig. 4. Gura Vitloarei. Profile de vase din epoca geto-dacică.

virf o fațetă netedă sau o adincitură făcută cu degetul (fig. 6/3, 14, 17) ⁷. Sînt și cîteva proeminențe împărțite în două, prin apăsare cu degetul. Din același grup fac parte și vasele mai mari, probabil bitronconice, ornamentate pe partea superioară cu un instrument în formă de pieptene (cu șase dinți). Decorul a fost realizat prin trasare și alternarea a cîte două benzi alăturate, orizontale și paralele, cu cîte două benzi de linii în val ⁸.

Sînt atestate rare fragmente din ulcioare de culoare neagră, cu partea de sus tronconică, prelungă (fig. 6/2), cu suprafața lustruită cu grijă ⁹ și cățuile (fig. 6/16).

⁷ *Ibidem*, p. 162, fig. 74/1.

⁸ *Ibidem*, pl. CIX/5.

⁹ *Ibidem*, p. 722, fig. 48, tip III de ex. fig. 48/4.

Torțile sînt rare, au forma de bandă lată (fig. 6/9) sau sînt mari și lungi, cu secțiunea ovală sau aproape rectangulară (de ex. fig. 7/6, 8).

Se întîlnesc adesea și fragmente de castroane mari (cu picior sau fără), cu pereții groși. Partea lor de sus este cilindrică sau tronconică,

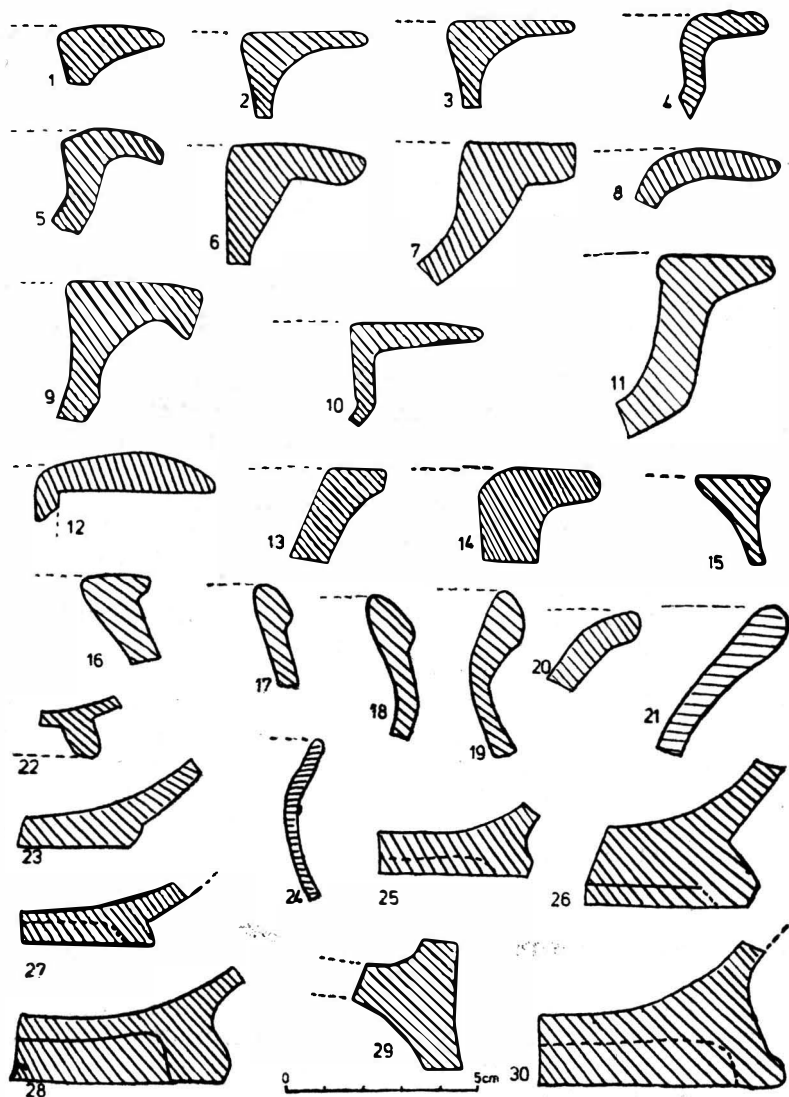

Fig. 5. Gura Vitioarei. Profile de vase din epoca geto-dacică.

iar buza este lătită mult pe orizontală (fig. 5/1–12). Suprafața lor este lustruită.

Culoarea vaselor modelate cu mina este roșcată, cafeaie, cenușie sau neagră, în funcție de ardere.

În cadrul complexului geto-dacic cercetat, mai reprezentativă este categoria vaselor lucrate la roată, din pastă fină, care în urma arderii au dobândit, de regulă, culoarea cenușie deschisă și foarte rar culoarea roșie. Sînt documentate două forme principale de vase.

Predomină castroanele și „fructierele” (prevăzute cu picior înalt)¹⁰. Castroanele au, de obicei, buza lățită mult orizontal și uneori prevăzută cu nervură mediană. Mai rare sînt castroanele cu buza îngroșată și arcuită¹¹. Castroanele, adînci, din pastă fină, au pereții subțiri, partea lor superioară este cilindrică înaltă, puțin bombată, iar partea inferioară este scundă și tronconică. Amintim și un castronaș tronconic (fig. 6/7), avînd forma similară celor făurite din argint, descoperite la Sîncrăieni¹².

Între fragmentele de castroane sînt și două de culoare roșie. Unul are marginea lățită orizontal, delimitată prin două benzi înguste, trasate cu culoare roșie (înainte de ardere). A fost vopsit cu roșu și interiorul vasului (fig. 6/10). Nu este exclus ca acest ciob să provină dintr-un vas de import. Cel de-al doilea fragment provine dintr-un castron ars la roșu. El are pereții subțiri și buza îngroșată. Este posibil ca și acesta să fie de import.

Pe unele margini lățite, pe mijloc, prin lustruire fină, s-a făcut cite o linie ondulată, pe toată circumferința buzei. Amintim și un ciob ornamentat în interior, cu două linii în val (realizate tot prin lustruire), paralele, la circa 2 cm una de alta.

De la o „fructieră” ni s-a păstrat partea inferioară a piciorului, modelată separat. Ea are o adîncitură spre interior este lățită lateral și are marginea îngroșată. Partea de legătură cu piciorul propriu-zis a fost anume crestată, înainte de asamblare, pentru a se putea realiza o aderență mai bună. Un alt picior de „fructieră” are circa 0,10 m înălțime, este cilindric și puțin mai îngust la mijloc, gol pe dinăuntru. Spre partea inferioară avea drept decor un briu în relief, subțire.

O altă formă de vas cenușiu, din pastă fină, este cea cu corpul bombat și partea superioară tronconică, cu buza răsfrîntă și uneori îngroșată. Ele aveau cite o toartă fixată puțin mai jos de buză¹³.

Din vasele mari, cenușii, s-au păstrat și porțiuni din partea lor inferioară, prevăzute cu inel de fund masiv sau scund și subțire (fig. 5/22, 23, 25—30).

Sînt atestate și cîteva fragmente dintr-un fel de cești mari (tip kantharos), cu corpul cilindric, de culoare neagră sau cenușie, cu cite două torți, ornamentate prin lustruire cu linii verticale și altele oblice (fig. 7/2, 3, 5)¹⁴.

O toartă indică prezența în complex a ulcioarelor din pastă fină cenușie. Toarta este înaltă și formată din două „suluri” alăturate lipite (fig. 6/15). Amintim și un gît de ulcior mic, cenușiu, cu gura în pilnie, cu tortiță mică (fig. 6/8).

¹⁰ *Ibidem*, tîp 2 și 3, p. 126, fig. 55.

¹¹ *Ibidem*, p. 170, fig. 84.

¹² Dorin Popescu, *Dacia*, N. S., 2, 1958, p. 158, fig. 1, p. 159, fig. 2 și p. 160, fig. 3.

¹³ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 173, fig. 88/2 (de la Polana).

¹⁴ *Ibidem*, p. 191, fig. 103/5,7.

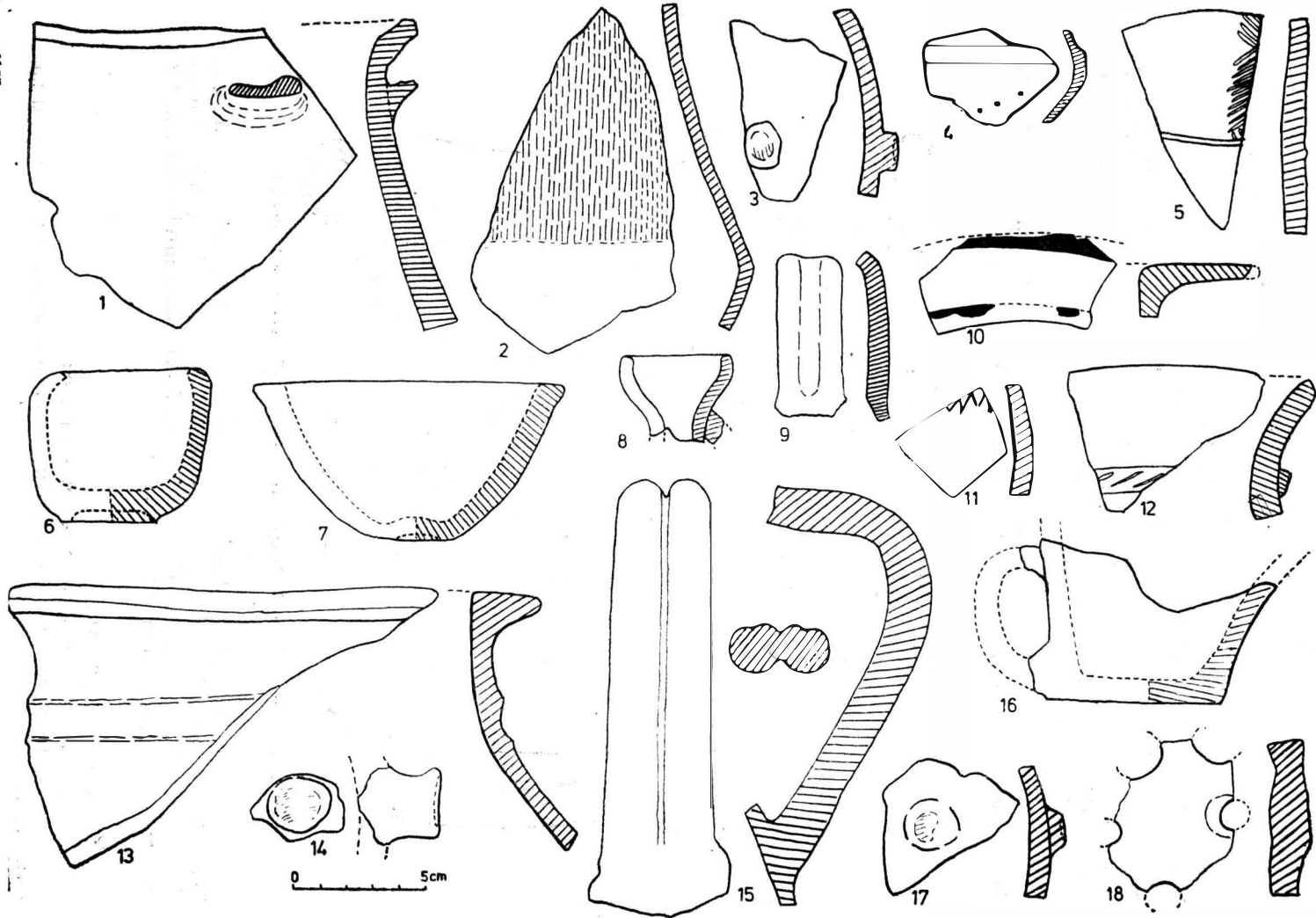

Fig. 6. Gura Vitloarei. Vase și fragmente ceramice din epoca geto-dacică (10 clob pictat cu roșu).

Din aceeași categorie este un ciob cu un mic briu în relief orizontal, din gîtul unui ulcior, cu analogii în cîmile de lut de la Poiana ¹⁵.

Un fragment mai deosebit provine dintr-un vas cu tub de turnare sau dintr-un urcior, cu gît foarte strîmt (fig. 4/10).

Dintr-un capac (lucrat la roată) din pastă fină, cu pereții subțiri, de formă conică, avem un fragment cu suprafața exterioară lustruită cu grijă și ornamentată, la diferite intervale, cu trei linii în val concentrice. La partea inferioară, pentru a se sprijini pe gura vaselor, capacul avea o margine cilindrică scundă.

Menționăm și un ciob dintr-o strecurătoare (de culoare cenușie) lucrată la roată (fig. 6/4), specifică geto-dacilor ¹⁶.

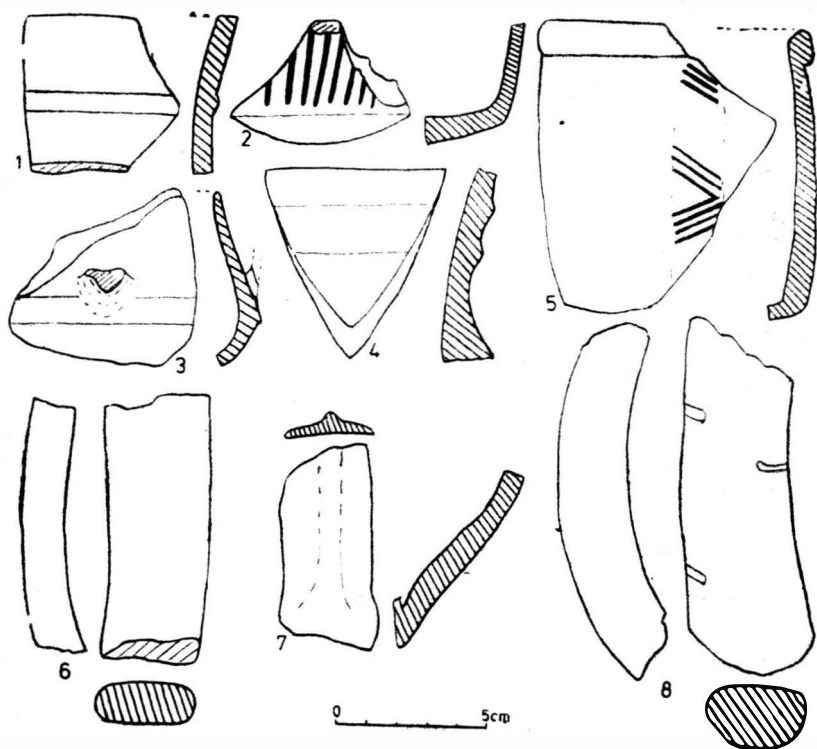

Fig. 7. Gura Vitloarei. Fragmente ceramice din epoca geto-dacică.

Printre materialele adunate sînt și o serie de fragmente de amforă. Toate sînt de culoare roșie, dar este evident că se deosebesc prin compoziția pastei și după nuanțe. Unele au pasta foarte fină, altele sînt din lut amestecat cu un anumit fel de nisip ¹⁷.

¹⁵ *Ibidem*, p. 174, fig. 89/1, 2.

¹⁶ *Ibidem*, p. 171, fig. 85 și fig. 86 (la Polana și Popești).

¹⁷ O amforă aproape întreagă a fost găsită înainte de 1940 (Gh. Petrescu Sava și Ion Nestor, *op. cit.*, p. 88, fig. 6).

S-au găsit și câteva fragmente din vase mai mari, de provizii, tot de culoare roșie. Ele au pereții groși și neornamentați. Un ciob provine dintr-un vas foarte mare de provizii, lucrat din pastă cu mult nisip în amestec. Ciobul are grosimea de 3 cm. Miezul este cenușiu, iar straturile superficiale sînt roșii.

În cuprinsul complexului geto-dacic s-au descoperit și fragmente din două rîșnițe. Fiecare din ele era rotundă și alcătuită din două pietre suprapuse. Rîșnițele fragmentare sînt lucrate din rocă foarte dură, de aspect buretos (tuf vulcanic?). Una din ele a avut diametrul de 0,34 m. Provine dintr-o piatră „alergătoare” (catillus), căci are spre margine un orificiu (de 2 cm diametru) în care se introducea bățul ce servea la invirtit.

★

Din expunerea noastră rezultă că în jurul Movei și pe ea sînt urme de locuire destul de intensă începînd din epoca neolitică, poate încă din timpul culturii Criș și apoi sigur din vremea aspectului Aldeni II¹⁸, care era în contacte strînse prin comunitățile sale cu acelea ale culturii Gumelnița din cîmpie și cu cele de tip Ariușd din sud-estul Transilvaniei.

S-au strîns după cum am amintit și o seamă de materiale care ne fac să admitem și o locuire a purtătorilor culturii Cernavoda I, după cum o indică unele cioburi din vase cucuteniene tîrzii și altele cu multe scoici pisate în pastă.

După o întrerupere de câteva sute de ani, locul a fost din nou ocupat de astă dată de o comunitate aparținînd aspectului Năeni-Schneckenberg. În domeniul ceramicii, se caracterizează tot prin pastă cu scoici pisate (faptul nu poate fi întîmplător, între cele două aspecte Cernavoda I și Năeni probabil există o anumită legătură), prin vase de uz comun, cu buza crestată, dar și prin unele elemente specifice fazei Schneckenberg B, din sud-estul Transilvaniei. Printre materiale se întîlnesc și cioburi cu găuri buton, aparținînd culturii Glina III, indiciu că ne aflăm în zona de interferență, între cultura Glina III, ale cărei comunități au trăit în cîmpie, și cele ale aspectului Năeni, care au viețuit în zona de dealuri din nord-estul Munteniei.

Se poate spune că prin cercetările de la Gura Vitioarei, aria de răs-pîndire a aspectului Năeni s-a extins spre vest pînă la Teleajen.

Tot din epoca bronzului datează și un ciob aparținînd culturii Monteoru.

Cea mai intensă locuire este din perioada de maximă înflorire a culturii geto-dacice și anume din răstimpul cuprins între secolul al II-lea î.e.n. și pînă spre secolul I e.n. În stadiul actual al cercetărilor nu sîntem în măsură să facem o datare mai precisă, deoarece nu avem la dispoziție, în afară de ceramică, nici monede și nici alte obiecte, ce pot fi datate cu mai multă exactitate.

Complexul geto-dacic descris nu poate fi desprins de contextul istoric. Dacă ținem seama de poziția sa geografică vom constata că așezarea se afla pe valea Teleajenului, pe unul din cele mai importante drumuri, care plecînd de la stațiunile geto-dacice din Cîmpia Română, pe valea

¹⁸ Eugen Comșa, SCIV, 14, 1963, 1, p. 7-31.

Teleajenului, de unde în apropierea cetățuii de la Gura Vitioarei se desprindeau alte șapte drumuri către depresiunile vecine, apoi trecînd pe la Slon și prin trecătoarea Tabla Bușii făcea legătura cu comunitățile geto-dacice din sud-estul Transilvaniei.

Nu trebuie trecute cu vederea două fapte importante : 1) Complexul geto-dacic de la Gura Vitioarei ocupă o poziție strategică importantă pe calea amintită și 2) El face parte, cu certitudine, dintr-un sistem de așezări fortificate geto-dacice, înșirate pe ambele maluri ale Teleajenului, organizat anume pentru a supraveghea și opri orice dușman ce ar încerca să pătrundă spre nord. Pînă în prezent, din sistemul amintit — datorită numărului redus al cercetărilor din zonă — se cunosc numai „cetățuiele” geto-dacice de la Gura Vitioarei și de la Homorici¹⁹.

Analiza numeroaselor materiale ceramice strinse ne duce și la o altă concluzie istorică importantă. În funcție de analogiile menționate, populația complexului studiat făcea parte din același grup cultural ca și comunitățile geto-dacice din sudul județului Prahova (de ex. Tinosul) și din jud. Brașov (de ex. Feldioara).

Considerăm că prin cercetările făcute în zona complexului geto-dacic de la Gura Vitioarei aducem o modestă contribuție la istoria strămoșilor noștri.

LA FORTIFICATION GÉTO-DACE SUR LA COLLINE DE MOVILA DE GURA VITIOAREI

RÉSUMÉ

Pendant les recherches de surface effectuées sur la colline dénommée « Movila », dans les environs du village Gura Vitioarei ainsi que sur la terrasse avoisinante du Teleajen, on a trouvé de nombreux fragments céramiques.

Un tesson semble appartenir à la culture Criș, d'autres sont de type Aldeni II et quelques fragments céramiques, ayant mélangés dans la pâte des coquillages brisés, indiquent une habitation de la culture Cernavoda I.

D'autres fragments datant de l'âge du bronze appartiennent à l'aspect culturel Năeni et aux cultures Glina et Monteoru.

L'habitation la plus riche date de l'époque géto-dace, des IIe—I^e s. de n.è.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Gura Vitioarei: 1—5, 8, 9 Fragments céramiques de type Aldeni II; 6—7, 10—11. Fragments céramiques de type Cernavoda I.

Fig. 2. Gura Vitioarei: Fragments céramiques de type Năeni.

Fig. 3. Gura Vitioarei: Fragments céramiques de type Năeni.

Fig. 4. Gura Vitioarei: Profils de vases géto-daces.

Fig. 5. Gura Vitioarei: Profils de vases géto-daces.

Fig. 6. Gura Vitioarei: Vases et fragments céramiques géto-daces (10. Tesson peint avec une couleur rouge).

Fig. 7. Gura Vitioarei: Fragments céramiques géto-daces.

¹⁹ Gh. Petrescu Sava și Ion Nestor, *op. cit.*, p. 71—88.